

THE ACTIVITY OF LOCAL ENTERPRISES OF THE WEST-PANNON REGION IN THE LEADER+ PROGRAM

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ VÁLLALKOZÁSAINAK AKTIVITÁSA A LEADER+ PROGRAMBAN

Dóra SZILI-FODOR

Doctoral School of Management Sciences and Business Administration, University of Pannonia, Georgikon Faculty, Deák F. str. 16., 8360, Keszthely, Hungary, Tel.: +36-30-448-3494, E-mail: fodordori@gmail.com

ABSTRACT

The Leader programme was launched to realign the mainstreaming of the European Union's development policy. In the program period 2004 – 2006 in Hungary, the community initiative was a measure of the National Development Plan's Operative Programme for Agriculture and Rural Development. The article reveals the experiences of the introduction of the program focusing on the activity of local enterprises in three selected micro-regions of the West-Pannon Region. Results show that the activity of enterprises in the applications has remained at a low level. The main reasons revealed are the following: (a) national level orientation lagged far behind the required extent at the launching of programme, (b) the support rate of the entrepreneurial sector is lower than in case of other ones, (c) the self-government sector utilized a considerable amount of funding sources of application titles.

Keywords: rural development, Leader, rural enterprises

ÖSSZEFOGLALÁS

A hagyományos fejlesztési politika átalakítása érdekében született meg az Európai Unió Leader programja. A vidékfejlesztési kezdeményezést Magyarországon 2004-2006 között az Agrár-és Vidékfejlesztési Operatív Program intézkedéseként vezették be. A cikk a hazai Leader+ program tapasztalatait tárja fel a vállalkozások pályázati aktivitása szempontjából, a Nyugat-dunántúli Régió három különböző megyéjében elhelyezkedő, vizsgált térségben. A kutatás során megállapítást nyert, hogy a régióban a vidéki vállalkozások aktivitása a programban alacsony szinten maradt, melynek okai: (a) az országos szintű tájékoztatás a program indításakor nem volt elegendő mennyiségű, (b) a vállalkozásoknak más szektoroknál alacsonyabb mértékű a támogatási aránya, (c) az önkormányzati szektor a pályázati jogcímekre jutó források jelentős részét felhasználta.

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, Leader, vidéki vállalkozások

DETAILED ABSTRACT / RÉSZLETES ÖSSZEFOGLALÁS

As a rural development measure, Leader program was launched to realign the mainstreaming of the European Union's development policy. The main goal of the Leader Community Initiative is to inspire and empower people living in rural areas to figure out the long-term possibilities of their own areas in community, and to develop their area in a sustainable way through integrated and innovative strategies [13].

In the programme period 2004–2006 in Hungary, LEADER+ was a measure of the National Development Plan's Operative Program for Agriculture and Rural Development [7]. Between 2005-2006, the Operative Program's financial frame allocated 4,5% - EUR 18,434 million – for the Leader Initiative [10].

The article reveals the experiences of the introduction of the program focusing on the participation and activity of the local enterprises in the tendering process.

Besides the empirical method and resource analysis of secondary data and literature, quantitative questioning methods were applied in the selected three micro-regions – Göcsej-Közép-Zala, Vasi-Hegyhát, Pannontáj-Sokoró – of the West-Pannon Region. The results have been analyzed by the MS EXCEL and the SPSS Statistics Data Editor 17.0 programmes. Due to space reasons only a part of the research can be revealed in this paper.

Response rate of the questionnaires was 78%. The share of responses according to sectors: local enterprises- 18 %, civil organisations – 33%, local governments - 49 %. The activity of local enterprises in the applications has stayed at a low level in the West-Pannon Region.

I investigated the reasons for the unactivity. During my research I pointed out that the national mass media used by the Leader centre did not provide the right amount of information for the successful launch of the programme. In the areas investigated in my research, self-government developments outnumbered with each application aim except for those of local product, human resource, community and identity developments. On the basis of primary and secondary data analysis, it has been proved that in the course of application processes, the majority of enterprises could receive a support rate of 45% altogether as opposed to the self-government and civil sector, the majority of which had a support rate of 85%.

The results show, that the activity of rural enterprises in the Leader+ programme has remained at a low level in the West-Pannon Region due to following reasons:

(a) National level orientation – using the mass media - lagged far behind the required extent at the launching of the Leader+ programme in Hungary, the orientation of the local population is due to the local experts of the programme.

(b) The support rate of the entrepreneurial sector is lower than in case of other ones in the programme.

(c) The self-government sector utilized a considerable amount of funding sources of application titles for aims serving for tourism, environmental protection, improvement of life quality, heritage protection and flow of information

INTRODUCTION / BEVEZETÉS

A Közösségi Kezdeményezések a vidékfejlesztési politika főáramának, az ún. „mainstreaming”-nek kiegészítésére jöttek létre [11]. Lehetőséget nyújtanak a Bizottságnak arra, hogy speciális eszközöket mozgósítsanak a Közösség számára rendkívüli jelentőségű tevékenységek megvalósításához [6]. A „hagyományos” fejlesztési politika átalakítása érdekében született meg az Európai Unió LEADER programja is, amely az unióban a negyedik generációját éli. Az újszerűségét az adja, hogy az adott területen élő helyi szereplőket bevonja saját lakóhelyük fejlesztésébe, valamint, hogy erősíti kezdeményező és együttműködő képességüket az adott lehetőségek jobb kihasználása érdekében. A programok olyan vidékfejlesztési projekteket támogatnak, amelyben külön hangsúlyt kap a tevékenységek innovatív és átültethető jellege [13].

Az Európai Bizottság a Közösségi Kezdeményezésű Leader+ Programot a 2004-ben csatlakozott 10 új tagállamban nem indította el. Magyarország azonban felkészítés céljából, a 2004-2006-os tervezési időszakban a LEADER+ pályázati forrást a Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár-és Vidékfejlesztési Operatív Programja keretében indította el „LEADER+ Intézkedés” jogcímen [7]. A LEADER+ programra az AVOP költségvetésének 4,5 százaléka, azaz mintegy 18,5 millió Euró forrás volt felhasználható 2005-2006 között [10].

A magyarországi LEADER+ intézkedés globális célja a vidéki élet- és munkalehetőségek javítása, a vidéki jólét növelése, hozzájárulás az életképes vidéki közösségek kialakításához, új fenntartható jövedelemszerzési lehetőségek teremtése, munkahelyteremtés és -megőrzés [8]. A helyi vidékfejlesztési tervek a természeti és kulturális erőforrások legjobb kihasználása; az életminőség javítása a vidéki körzetekben; a helyi termékek értéknövelése; új szakismeretek és új technológiák alkalmazása témákra épülhetnek [5].

A cikk a hazai Leader+ program, mint önálló intézkedés indításának tapasztalatait tárja fel a vállalkozások pályázati folyamatban való részvétele szempontjából, a Nyugat-dunántúli Régió három különböző megyéjében elhelyezkedő vizsgált térségben.

MATERIALS AND METHODS / ANYAG ÉS MÓDSZER

A publikáció készítése primer kutatáson valamint szekunder adatgyűjtésen alapul.

Az empirikus módszer, forrásanalízis elemei:

Uniós és hazai vidékfejlesztési és Leaderrel kapcsolatos tervezési dokumentumok elemzése, főként a Leader program hazai megvalósításának vizsgálata.

Helyi tapasztalatok megismerése a Nyugat-Dunántúli Régió 3 Leader+ csoportjának körében, önálló adatfelvétel, konzultáció.

Primer kutatási módszereim egyike a kvalitatív, leíró, strukturált, közvetlen megkérdezés volt, amelynek keretében 2009 és 2011 között egy 26 kérdésből álló kérdőívet dolgoztam ki és alkalmaztam. A mintavételi keretet a Nyugat-dunántúli Régió három, különböző megyéjében elhelyezkedő, Leader+ programban részt vevő térségének szervezeteiben, lakosaiban határoztam meg.

A három térség a következő:

Göcsej – Közép-Zala Térség, Zala megye

Vasi- Hegyhát Térség, Vas megye

Pannontáj-Sokoró Térség, Győr-Moson-Sopron megye

A sokaságban mindhárom térségből a térségi Leader+ programra pályázatot benyújtó szervezetek és a pályázati folyamatot megelőzően a helyi tervezésben részt vevő szervezetek és személyek szerepeltek.

A kérdőíves lekérdezés többek között annak a feltárására irányult, hogy a Nyugat-dunántúli Régió három különböző megyéjében elhelyezkedő térségének vidéki vállalkozásai mennyire vettek részt aktívan a pályázati folyamat során, a térségek Leader+ programjai milyen – a döntéshozók számára is hasznosítható - tapasztalatokkal szolgáltak és a térségekben milyen típusú pályázatokat nyújtottak be.

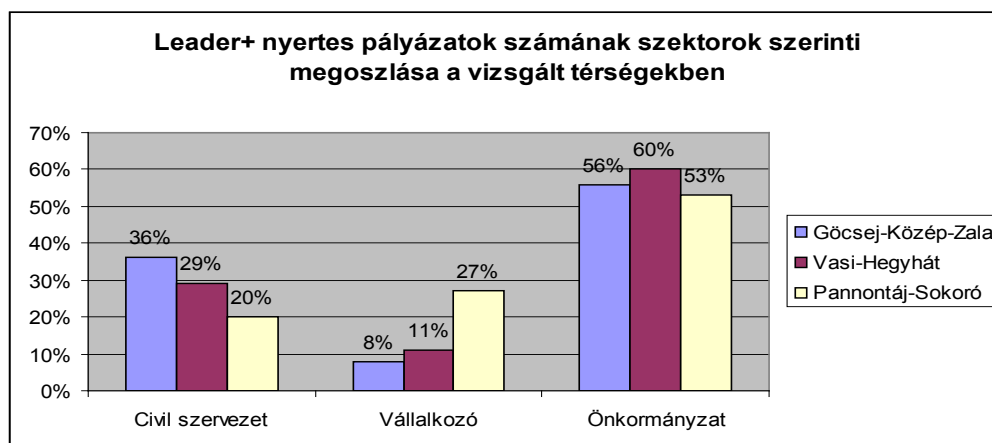
A kérdések struktúráját tekintve a kérdőív *26 strukturált kérdést* tartalmaz: 10 alternatív zárt kérdést, 10 szelektív zárt kérdést és 6 skálakérdést. Nem összehasonlító skálázással *intervallumskálákat* használtam. A skálakérdések között *diszkrét értékelőskálákat* alkalmaztam: *szemantikus differenciálskálát* és *Likert skálát*. A kérdések között és előtt három *szűrőkérdéssel* tártam fel a válaszadó tájékozottságát az adott, soron következő témakörrel. A kérdőív végén szereplő három kérdés *csoportképzőként* szolgál, azaz a válaszadó hovatartozását mutatja meg szektorok és földrajzi székhely, lakóhely szerint.

A kérdőíves megkérdezés során kapott eredmények matematikai –statisztikai feldolgozása MS EXCEL és SPSS Statistics Data Editor 17.0 számítógépes programcsomag segítségével történt. Keresztábra elemzéseket végeztem, többségében az egyes szűrő és csoportképző kérdések felhasználásával. Jelen publikációban a komplex kutatási eredményeknek - terjedelmi okok miatt - csak részeredményei kerülnek bemutatásra.

RESULTS AND DISCUSSION / KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A kérdőíves megkérdezés eredményeképpen 78%-os válaszadási arány született, a három térségbe küldött összesen 200 db kérdőívből 156 db kitöltése és visszaküldése sikeresen történt. A kitöltött kérdőívek (válaszadók) térségek szerinti megoszlása: a válaszok 48 %-a (75 db) a Göcsej – Közép-Zala Térségből, 35%-a (55db) a Vasi- Hegyhát Térségből, 17%-a (26db) pedig a Pannontáj-Sokoró Térségből érkezett (a Pannontáj térség területi kiterjedése kisebb, mint a másik két térségé, illetve kevesebb nyertes pályázattal is rendelkezik).

A válaszadó szervezetek szektorok szerinti megoszlását tekintve a válaszadók majdnem fele - 49% - az önkormányzati szektorból került ki, 33%-a civil szervezet, a vállalkozói kör pedig csak 18 %-ban képviseltette magát. Ez a szekunder adatok alapján megfelel az alapsokaság összetételének. A vizsgált térségekben a Leader+ nyertes pályázatok szektorok szerinti megoszlását tekintve a Pannontáj-Sokoró Térségben 27%-os, a Vasi-Hegyhát Térségben 11%-os, a Göcsej-Közép-Zala Térségben pedig mindössze 8%-os a vállalkozói szektor pályázati részvétele, így a vállalkozások aktivitása mindhárom Nyugat-dunántúli térségben alacsony szinten maradt.

1. ábra: Leader+ nyertes pályázatok számának szektorok szerinti megoszlása a vizsgált térségekben/ Share of the winning projects according to sectors in the selected micro-regions

Forrás/Source: Saját szerkesztés, a Göcsej Kistérségi Társulás, a Vasi-Hegyhát Akciócsoport és a Pannontáj-Sokoró Akciócsoport adatai alapján, 2008.

[9], [17], [18] / Own editing, using the datas of the Göcsej Micro-regional Association, the Vasi-Hegyhát Action Group and the Pannontáj-Sokoró Action Group, 2008. [9], [17], [18]

A kérdőívben többek között a Leader+ program lehetőségeiről szóló tájékoztatás mennyiségét tártam fel. A programmal kapcsolatos tájékoztatással való elégedettség mérésére egy 7 tagú szemantikus differenciálskálát használtam. A válaszadók közül legtöbben - 32% - egy 7 tagú skálán 5-ös mértékben elégedettek, 24%-uk 6-os

mértékben elégedett, 19%-uk 3-as mértékben, azaz a tájékoztatás mennyiségét nagyrészt elegendőnek tartják.

A „*Hol hallott/tájékozódott a Leader+ programról?*” kérdésre kapott válaszokat a tájékoztatás mennyiségével való elégedettséget mérő kérdéssel összevetve keresztábra–elemzést használtam az SPSS programban (a táblázat a program által használt formai elemeket tartalmazza).

Az elemzés során feltártam, hogy az egyes információs csatornákat használó válaszadók mennyire elégedettek a tájékoztatás mennyiségével a Leader+ programmal kapcsolatban.

Országos információs csatornák:

Az országos napilapban, folyóiratban tájékozódók legnagyobb része (67%) 7-es skálán 4-es mértékben elégedett, azaz közepesen elégedett.

A Tv-ből, rádióból tájékozódók legnagyobb része (80%) 7-es skálán 3-as mértékben elégedett, azaz nem elégedett.

Az interneten tájékozódók legnagyobb része (44%) 7-es skálán 3-as mértékben elégedett, azaz nem elégedett.

A Leader+ kiadványból tájékozódók legnagyobb része (43%) 7-es skálán 4-es mértékben elégedett, azaz közepesen elégedett.

Helyi, térségi információs csatornák:

A helyi, megyei újságból tájékozódók legnagyobb része (36%) 7-es skálán 6-os mértékben elégedett, azaz elégedett.

A falugyűlésen tájékozódók legnagyobb része (36%) 7-es skálán 7-es mértékben elégedett, azaz rendkívül elégedett.

A térségi kiállításon, vásáron tájékozódók legnagyobb része (31-31-31%kal) 7-es skálán 4-es, 5-ös és 6-os mértékben elégedett, azaz elégedett.

A kistérségi menedzsertől, pályázatírótól tájékozódók legnagyobb része (43%) 7-es skálán 5-ös mértékben elégedett, azaz elégedett.

1. táblázat: A Leader+ programhoz kapcsolódó információs csatornák használata és a Leader+ program lehetőségeiről szóló tájékoztatás mennyiségével való elégedettség kapcsolata / Relation between the use of the information channels related to the Leader+ programme and the user satisfaction with the orientation about the possibilities of the Leader+ programme

	2		3		4		5		6		7	
	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
K2_1	1	4,50%	0	0,00%	4	18,20%	6	27,30%	8	36,40%	3	13,60%
K2_2	0	0,00%	1	33,30%	2	66,70%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
K2_3	0	0,00%	4	80,00%	1	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
K2_4	0	0,00%	20	44,40%	10	22,20%	11	24,40%	4	8,90%	0	0,00%
K2_5	0	0,00%	0	0,00%	2	4,30%	15	31,90%	13	27,70%	17	36,20%
K2_6	0	0,00%	2	28,60%	3	42,90%	0	0,00%	2	28,60%	0	0,00%
K2_7	0	0,00%	0	0,00%	4	30,80%	4	30,80%	4	30,80%	1	7,70%
K2_8	0	0,00%	5	5,00%	5	5,00%	43	42,60%	33	32,70%	15	14,90%
K2_9	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	50,00%	2	50,00%

Forrás: Saját kutatási adatok saját szerkesztéssel SPSS programban, 2011. /Own editing, with the use of own research datas in the programme SPSS, 2011.

Kutatásaim alapján feltártam, hogy az országos információs csatornákat használó válaszadók közepesen, vagy nem elégedettek a Leader+ program lehetőségeiről szóló tájékoztatás mennyiségével, míg a helyi, térségi információs csatornákat preferáló válaszadók elégedettek, vagy rendkívül elégedettek.

Összegezve, elemzéseimből kiderült, hogy a térségben élők viszonylag elegendő mennyiségű tájékoztatása a Leaderrel foglalkozó helyi szereplőknek köszönhető, akik mindent megtettek a helyi pályázatok sikeres térségi elindítása érdekében.

A Leader központ által használt tömegmédiák nem szolgáltatottak kellő mennyiségű információt a Leader+ program sikeres elindításához, az országos szintű tájékoztatás a kívánt mértéktől messze elmaradt.

A „Hol hallott/tájékozódott a Leader+ programról?” kérdésre kapott válaszokat a program országos elindításával való elégedettséget mérő Likert-skála kérdés első állításával összevetve keresztábra-elemzést használtam az SPSS program segítségével. Az elemzés során feltártam, hogy „a Leader+ program elindítása problémamentesen zajlott hazánkban” állítással

A TV-ből, rádióból tájékozódó válaszadók többsége (51%) egyáltalán nem ért egyet

Az interneten (49%), a Leader kiadványban (51%) és a térségi kiállításon, vásáron (64%) tájékozódó válaszadók többsége többnyire nem ért egyet

a helyi, megyei újságban (71%), az országos napilapban, folyóiratban (67%), a falugyűlésen (48%), a kistérségi menedzsertől, pályázatírótól (50%) és egyéb csatornákból pl. szakkönyvek (75%) tájékozódó válaszadók többsége egyet is ért meg nem is

2. táblázat: A Leader+ programhoz kapcsolódó információs csatornák használata és a Leader program országos elindításával való elégedettség kapcsolata / Relation between the use of the information channels related to the Leader+ programme and the user satisfaction with the launching of the national Leader+ programme

		1	2	3	4
K2_1	0	5,00%	40,80%	48,30%	5,80%
	1	0,00%	29,40%	70,60%	0,00%
K2_2	0	4,50%	39,60%	50,70%	5,20%
	1	0,00%	33,30%	66,70%	0,00%
K2_3	0	3,70%	40,00%	51,10%	5,20%
	1	51,00%	0,00%	49,00%	0,00%
K2_4	0	6,30%	35,40%	54,20%	4,20%
	1	0,00%	48,80%	43,90%	7,30%
K2_5	0	3,20%	40,90%	52,70%	3,20%
	1	6,80%	36,40%	47,70%	9,10%
K2_6	0	4,60%	38,90%	51,10%	5,30%
	1	0,00%	51,00%	49,00%	0,00%
K2_7	0	4,80%	37,30%	53,20%	4,80%
	1	0,00%	63,60%	27,30%	9,10%
K2_8	0	2,70%	43,20%	54,10%	0,00%
	1	5,00%	38,00%	50,00%	7,00%
K2_9	0	4,50%	40,60%	50,40%	4,50%
	1	0,00%	0,00%	75,00%	25,00%

Forrás: Saját kutatási adatok saját szerkesztéssel SPSS programban, 2011. /Own editing, with the use of own research datas in the programme SPSS, 2011.

Az elemzések során feltártam, hogy az országos információs csatornákat tájékozódásul használó válaszadók problémásabbnak tartják és kevésbé elégedettek a program országos elindításával, mint azok, akik a helyi, térségi információs csatornákat preferálták. A központi tájékoztatás alacsony szintje és minősége problematikusá tette a Leader+ program elindítását.

A válaszadók a pályázati célok közül többet is megjelölhettek. A legtöbben -34% - az „Életminőség javítása, épített és kulturális örökség” célra pályáztak. Jelentős még a „Turisztikai” célú pályázatok száma, a válaszadók 22%-a jelölte meg fejlesztési célként. Középmezőnyt képvisel a „Környezetvédelem, megújuló energia” és a „Közösség-és identitásfejlesztés” 13-13%-kal. A „Helyi termékek fejlesztését” a

válaszadók mindössze 6%-a jelölte meg pályázati célként, a „*Humán erőforrás fejlesztését, képzést, foglalkoztatást*” pedig a válaszadók 7%-a. A legkevesebben – mindössze 4,5%-uk – választotta a „*Marketing és információáramlás*” fejlesztését pályázati célként.

A megjelölt pályázati célokat ezt követően szektoronként keresztábra-elemzéssel vettem össze az SPSS programban. Az elemzés azt mutatja, hogy

A helyi termék fejlesztése célt többségében (56%-ban) a vállalkozói szektor pályázói jelölték meg.

A turisztikai fejlesztések célt többségében (50%-ban) az önkormányzati szektor pályázói jelölték meg.

A környezetvédelem, megújuló energiák célt többségében (52%-ban) az önkormányzati szektor pályázói jelölték meg.

A humán erőforrás fejlesztés, képzés célt többségében (64%-ban) a civil szektor pályázói jelölték meg.

Az életminőség javítása, épített és kulturális örökség védelme célt többségében (76%-ban) az önkormányzati szektor pályázói jelölték meg.

A közösség- és identitásfejlesztés célt többségében (50%-ban) a civil szektor pályázói jelölték meg.

A marketing, információáramlás célt többségében (57%-ban) az önkormányzati szektor pályázói jelölték meg.

A helyi termék fejlesztése, a humán erőforrás fejlesztés és a közösség- és identitásfejlesztés pályázati célok kivételével minden pályázati célnál az önkormányzati fejlesztések kerültek többségbe.

Az elnyert támogatási hányad vizsgálata során az alábbi eredményeket kaptam: a válaszadók 80%-a 85%-os támogatási aránnyal nyerte el pályázatát, 13%-uk 95%-os támogatási aránnyal és mindössze 6%-uk nyert 45%-os aránnyal.

A támogatási arányokat keresztábra-elemzés módszerével szektoronként is összevettem, mivel a válaszadóknak 18%-a a vállalkozói szektorból került ki, és az ő pályázataiknál a 45%-os támogatási hányad a jellemző. Az elemzés során azt az eredményt kaptam, hogy az önkormányzati szektor pályázatainak többsége (88%-a) 85%-os arányú támogatást nyert, 12%-a pedig 95%-os arányú támogatást. A vállalkozói szektor pályázatainak többsége (50%-a) 45%-os arányú támogatást nyert, 29%-a 85%-os arányút, 14%-a pedig 95%-os arányú támogatást. A civil szektor pályázatainak többsége (86%-a) 85%-os arányú támogatást nyert, 14%-a pedig 95%-os arányú támogatást. (A vállalkozói szektor azon pályázatait juthattak magasabb támogatási hányadhoz, amelyek pl. valamilyen képzés megvalósítására

irányultak. A magasabb támogatási hányaddal megvalósuló pályázati célok körét a pályázati kiírások tartalmazták.)

3. táblázat: A válaszadók által megjelölt pályázati célok kapcsolata a szektoronkénti besorolással/ Relation between the project aims of the respondents and the sector of the respondents

	1		2		3	
	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
1	3	33,30%	5	55,60%	1	11,10%
1	17	50,00%	4	11,80%	13	38,20%
1	11	52,40%	3	14,30%	7	33,30%
1	4	36,40%	0	0,00%	7	63,60%
1	40	75,50%	0	0,00%	13	24,50%
1	8	40,00%	2	10,00%	10	50,00%
1	4	57,10%	2	28,60%	1	14,30%

Forrás: Saját kutatási adatok saját szerkesztéssel SPSS programban, 2011. / Own editing, with the use of own research datas in the programme SPSS, 2011.

4. táblázat: A válaszadók által elnyert támogatási hányad kapcsolata a szektoronkénti besorolással / Relation between the support rate of the respondents and the sector of the respondents

	1		2		3	
	Count	Column N %	Count	Column N %	Count	Column N %
1	0	0,00%	7	50,00%	0	0,00%
2	57	87,70%	4	28,60%	32	86,50%
3	8	12,30%	2	14,30%	5	13,50%
5	0	0,00%	1	7,10%	0	0,00%
Total	65	100,00%	14	100,00%	37	100,00%

Forrás: Saját kutatási adatok saját szerkesztéssel SPSS programban, 2011. /Own editing, with the use of own research datas in the programme SPSS, 2011.

A vállalkozói szektor pályázóinak többsége, tehát mindössze 45%-os támogatáshoz juthatott a pályázati folyamatok során, szemben az önkormányzati és civil szektorral, akik többsége 85%-os támogatáshoz juthatott.

CONCLUSIONS / KÖVETKEZTETÉSEK

A Nyugat-dunántúli Régióban a vidéki vállalkozások aktivitása a Leader+ programban alacsony szinten maradt.

Ennek okai:

- (a) A Leader+ lehetőségeiről szóló országos szintű tájékoztatás a program indításakor nem volt elegendő mennyiségű a tömegmédiák felhasználásával, a térségben élők tájékoztatása a Leaderrel foglalkozó helyi szereplőknek köszönhető.
- (b) A vállalkozásoknak más szektoroknál alacsonyabb mértékű a támogatási aránya.
- (c) Az önkormányzati szektor a pályázati jogcímekre jutó források jelentős részét felhasználta turisztikai, környezetvédelmi, életminőség javítását, örökségvédelmet és információáramlást szolgáló célokra.

Kutatásaim alapján a következő Leader időszakokra nézve elengedhetetlen a vállalkozásoknak adható maximális támogatási arány emelése, amely a Leader+ programban mindössze 45%-os volt. Szükséges az önkormányzati szektor ellensúlyozásaként a vállalkozások magasabb szintű bevonása már a tervezési folyamatokba is, másrészt a Leader akciócsoportok helyi aktorainak feltétlenül nagyobb figyelmet kell fordítania a vállalkozások tájékoztatására, személyes felkeresésére. Ehhez az akciócsoportoknak meg kell teremteni a szükséges személyi kapacitást, a kormánzatnak pedig az ehhez szükséges támogató intézményi környezetet, forrásokat.

REFERENCES / SZAKIRODALOM

- [1] Buday-Sántha A., Agrárpolitika – vidékpolitika. Dialóg Campus. Budapest–Pécs, 2001., 16. p.
- [2] Csete L., Az agrár- és vidékfejlesztés fenntartható rendszere. Gazdálkodás, 2005., XLIX (2), 3-16.p.
- [3] European Commission, The Leader Approach: a basic guide. Fact Sheet, ISBN 92-79-02044-7, 2006., pp. 1-15.
- [4] Fodor D., Bencze H., A Leader+ Integrált vidékfejlesztési program bemutatása az Észak-Zalai Tematikus Utak Leader+ Helyi Akciócsoport példáján keresztül, RENE konferencia „A direktértékesítés jövője és lehetőségei az átalakuló mezőgazdasági piacokon”, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Szaktanácsadó és Továbbképző Intézete, Mosonmagyaróvár, 2007.

- [5] Fodor D., Kocsondi T., Kocsondi J., A LEADER+ indulása Magyarországon. Gazdálkodás, agrárökonómiai tudományos folyóirat, 2006. 4., L., Károly Róbert Kutató- Oktató Kht., Gyöngyös, HU ISSN 0046-5518
- [6] Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Vidékfejlesztési Programok Főosztálya, LEADER Hírlevél 1. szám. Budapest, 2004., pp. 2-3.
- [7] Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program 2004-2006. Program-kiegészítő Dokumentum. 24. változat, Budapest, 2005. pp. 141-153.
- [8] Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program 2004-2006. Budapest, 2006. pp. 119-123.
- [9] Göcsej Közép – Zala LEADER Térség, „Az Örökség, mint erőforrás az élhető Göcsej - Közép-Zaláért” Helyi Vidékfejlesztési Terv, 2005., 1-14.p.
- [10] Loncsár K., Program a programban – a LEADER Magyarországon. Az Európai Unió agrárgazdasága- Agrareconomy of the European Union, HU – ISSN 1416-6194, Agroinform Kiadó Kft, Budapest, 2005., 10. pp. 1-2., 12-15.
- [11] Magyar T., A vidékfejlesztés helyzete és kilátásai az Agenda 2000 félidejekor. Gazdálkodás, 2003., XLVII (2) pp. 5-15.
- [12] Mohácsy G., Vidékfejlesztési támogatások az EU csatlakozás után (2004–2006). Gazdálkodás, 2004., XLVIII. 9. különszám. 63–71.p.
- [13] Ray C., The EU LEADER programme: rural development laboratory. Sociologia Ruralis 40 , 2000., (2) pp.163-172.
- [14] Sajtos L. – Mitev A., SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv, 2007., Alinea Kiadó, 12-189. p.
- [15] Sarudi Cs., Térség-és vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az Európai Unió. Kaposvár: Agroinform Kiadó, 2003., ISBN: 963 502 783 4, 217.p.
- [16] Sáriné Csajka E., LEADER+ : Kitörési lehetőség a vidéken élők számára? A Falu - Vidékfejlesztők és környezetgazdák folyóirata, 2006., XXI. 1., ISSN0237-4323, Agroinform Kiadóház, 37-42.p.
- [17] Sokoró Ökológiai Park Alapítvány, „Sokoró térség fenntartható jövőjéért” című Helyi Vidékfejlesztési Program, LEADER- típusú Kísérleti Vidékfejlesztési Program, 2002., 1-15. p.
- [18] Vasi Hegyhát Helyi Akciócsoport, Helyi Vidékfejlesztési Terv, Vasi Hegyhát Helyi Akciócsoport weboldala, 2002, <http://leader.vasihegyhat.hu/cgi-bin/leader/index.cgi?view=ck&tID=509&nID=9908&nyelv>

[19] Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési Államtitkárság, Leader Munkacsoport, A Leader program átalakítása. Társadalmi vitaanyag, 2010., pp. 3-15.

[20] Warner R., A report on the European Union's rural development policy. The Leader programme - The rural Community Initiative, 1999., 66. p.